

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української мови,
віце-президент
з науково-педагогічної роботи
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»*

**РЕЦЕНЗІЯ
НА МОНОГРАФІЮ О.В. ГУРКО «КАТЕГОРІЯ СТВЕРДЖЕННЯ
ТА ЇЇ ВИРАЖЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ»¹**

Питання, пов'язані з категорією ствердження, належать до переліку тих проблем лінгвістики, які на кожному етапі свого розвитку не втрачають актуальності, а навпаки – набувають нових ракурсів студіювання. Складність вивчення цієї категорії зумовлена передовсім тим, що протягом тривалого часу науковці кваліфікують її як логіко-граматичну, синтаксичну, комунікативно-прагматичну, структурно-семантичну, семантико-граматичну, модусну чи когнітивно-функційну. Утім, єдиного підходу до інтерпретації категорії ствердження в україністиці немає. Саме тому на часі системне дослідження функційно-семантичних параметрів реалізації категорії ствердження на синтаксичному, морфологічному та словотвірному рівнях української мови, що, безперечно, зумовлює актуальність монографічного опису Олени Василівни Гурко.

Наукова новизна рецензованої праці полягає в тому, що широкий та різноманітний матеріал висловлень зі стверджувальним змістом уможливив виконання низки інноваційних завдань, зокрема: диференційовано пряме, непряме та імпліцитне ствердження [1, с. 59]; виокремлено основні засоби експлікації стверджувального значення [1, с. 60–146]; з'ясовано роль лексико-граматичних одиниць у вираженні значення ствердження [1, с. 60]; встановлено параметри вираження прямого ствердження на морфологічному та синтаксичному рівнях мови [1, с. 78–144]; структуровано фразеологічні одиниці за характером реалізації ствердження [1, с. 73–78]; розширено функції слів-речень у вербалізації значення ствердження [1, с. 130–133]; визначено основні способи вираження стверджувального значення за допомогою висловлювань згоди [1, с. 133–138]; контекстуально розмежовано стверджувальні одиниці [1, с. 138–144]; схарактеризовано виражальні можливості непрямих та імпліцитних засобів реалізації ствердження [1, с. 147–198]; визначено межі заперечних засобів в передаванні значення ствердження [1, с. 161–167]; виявлено основні функціонально-стильові сектори експлікації стверджувального значення [1, с. 201–203]; встановлено ядерну, приядерну, проміжну, периферійну та крайню периферійну зони функційно-стильових секторів у реалізації значення ствердження [1, с. 203–249].

Цілком мотивованою постає структура монографії, яка містить передмову, чотири розділи та літературу (бібліографічні посилання, використані джерела, зокрема художня література, наукові тексти, офіційно-ділові, періодичні та Інтернет-видання).

У першому розділі («Категорія ствердження: полістатусний характер») авторка доцільно репрезентує мовну сутність категорії ствердження, з'ясовуючи її підґрунтя. Вона повно узагальнює наукові здобутки своїх попередників щодо відбиття категорії ствердження в логіці, філософії, психології та лінгвістиці. Олена Василівна ядро логіко-філософської та лінгвістичної категорії ствердження вбачає у відбитті істинності чи хибності висловлення; констатації наявності в кого-небудь чи чого-небудь певної ознаки; відповідності чи невідповідності об'єктивній дійсності [1, с. 17].

Заслуговує схвалення те, що авторка акцентує увагу на зв'язку категорії ствердження з такими модусними категоріями, як модальність, реальність, евіденційність, епістемічність, оцінність, наголошуючи, що одиниці цих категорій, «передаючи інформацію, відбивають суб'єктивне ставлення мовця до повідомлюваного та беруть участь у формуванні стверджувальних висловлень» [1, с. 58]. Сподіваємося, що в майбутньому цей аспект дослідження матиме глибше логічне продовження.

На нашу думку, аналізуючи категорію ствердження, потрібно було також описати її співвідношення з категорією заперечення, вказати на те, що об'єднує та розрізняє ці дві категорії.

Другий розділ рецензованої праці («Система семантико-функційних виявів прямого ствердження в українській літературній мові») безпосередньо присвячено з'ясуванню прямих засобів вираження категорії ствердження в українській літературній мові. Олена Василівна докладно аналізує лексико-граматичні маркери ствердження, зауважуючи, що дієслова та прикметники найпотужніше відбивають стверджувальний зміст [1, с. 144]. Авторка цілком справедливо зараховує займенникові іменники, прикметники, прислівники та числівники до прямих виразників ствердження, домінанту яких убачає в стверджувально-узальнювальних іменниках та прикметниках [1, с. 92].

Третій розділ наукової розвідки («Мовна репрезентація непрямого та імпліцитного ствердження в українській літературній мові») вербалізує засоби непрямого ствердження, зреалізованого на словотвірному та граматичному рівнях мови, а також імпліцитного ствердження, сформованого за допомогою сполучників, прийменників та приєднувальних конструкцій.

¹ Гурко О.В. Категорія ствердження та її вираження в українській літературній мові : монографія / О.В. Гурко. – Дніпро : ЛІРА, 2017. – 316 с.

Особливої актуальності набуває питання словотвірної вербалізації непрямого ствердження в українській літературній мові. Схвальним є те, що авторка вперше в україністиці інтерпретує афікси, семантична структура яких окремо чи в поєднанні з лексемами різної частиномовної належності відбиває стверджувальний зміст [1, с. 148–158]. Утім, водночас і дискусійним є витлумачення їх у контексті значення ствердження. На нашу думку, ці афікси варто кваліфікувати як спорадично стверджувальні.

У четвертому розділі «Реалізація категорії ствердження у функціональних стилях мовлення» О.В. Гурко з опертям на широкий фактичний матеріал структурує ствердження за функційно-стильовими секторами, впорядковуючи до відповідної ніші кожен із засобів реалізації ствердження.

Виваженими й доречними є розмірковування Олени Василівни про те, що стверджувальний зміст найповніше відбито в текстах конфесійного стилю, зважаючи на те, що за допомогою стверджувальних конструкцій вірянин апелює до Бога, констатує велич і силу Божого слова, дякує за допомогу, а також в усіх підстилях наукового стилю, оскільки витлумачення та аргументація вступу, основної частини та висновку здебільшого побудовані на стверженні. Не викликає заперечень й те, що вияв стверджувального значення в розмовному стилі «може бути водночас найпотужнішим та найслабшим, оскільки розмовне мовлення є спонтанним та найменш передбачуваним» [1, с. 250].

Оцінюючи рецензовану працю Олени Василівни Гурко «Категорія ствердження та її вираження в українській літературній мові» загалом, відзначимо її актуальність та об'єктивність зроблених узагальнень. Опрацьовані теоретичні засади аналізу категорії ствердження будуть плідними для подальшого дослідження проблем функційної і категорійної граматики не лише української, а й типологічно подібних до неї мов.

Практичну цінність виконаної роботи визначає те, що обґрунтовані в ній засади можуть бути використані у вишівській та шкільній практиці викладання синтаксису, морфології, лексикології, фразеології, стилістики української мови, в проведенні спецкурсів та спецсемініарів, а також у науково-пошуковій роботі студентів і магістрантів філологічних спеціальностей.

Підсумовуючи, зазначимо, що рецензована праця О.В. Гурко є першим ґрунтовним лінгвістичним дослідженням, яке стимулюватиме подальші пошуки у вивченні категорії ствердження.